

Sygn. akt IV CSK 618/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 czerwca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Gminy Wyznaniowej [...] w [...]

przeciwko Gminie Miejskiej B. i Skarbowi Państwa

- Wojewodzie [...]

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli

ewentualnie zobowiązanie do przyznania nieruchomości zamiennej lub zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 24 czerwca 2020 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 26 lipca 2018 r., sygn. akt [...],

1. oddala skargę kasacyjną

**2. zasądza od powódki na rzecz pozwanej Gminy Miejskiej B. i
Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej**

**Rzeczypospolitej Polskiej kwoty po 5 400 (pięć tysięcy
czterysta) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powodowa Gmina Wyznaniowa [...] w [...] wносиła o zobowiązanie pozwanych Gminy Miejskiej B. i Skarbu Państwa - Wojewody [...] do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu na nią własności części nieruchomości położonej w B. przy ul. P. nr [...] o pow. 740 m², wchodzącej w skład działki nr [...] o pow. 910 m², ewentualnie o zobowiązanie pozwanych do przyznania na jej rzecz odpowiedniej, ekwiwalentnej nieruchomości zamiennej lub zapłatę odszkodowania w wysokości wynikającej z operatu szacunkowego sporządzonego przez biegłego sądowego. Swoje żądanie wywodziła z art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (jedn. tekst: Dz. U. z 2014 r., poz. 1798 - dalej „ustawa z dnia 20 lutego 1997 r.”). Wyjaśniła, że na wskazanej nieruchomości znajduje się budynek wykorzystywany do dnia 1 września 1939 r. na utrzymanie Szpitala [...] w tej miejscowości.

Sąd Okręgowy w L. wyrokiem z dnia 6 czerwca 2017 r. oddalił powództwo. Ustalił, że powódka w dniu 10 lutego 1999 r. złożyła wniosek o wszczęcie postępowania regulacyjnego dotyczącego objętej pozwem części nieruchomości w B., jako zajętej w dniu 1 września 1939 r. przez biura [...], a po wojnie przejętej przez Skarb Państwa, po czym skomunalizowanej. Postępowanie regulacyjne nie doprowadziło do uzgodnienia orzeczenia wobec czego powódka złożyła odwołanie, stanowiące pozew w niniejszej sprawie.

Przyczyną oddalenia powództwa przez Sąd pierwszej instancji było stwierdzenie, że powódka przedstawiła dowody dotyczące nieruchomości przy ul. P. [...], która - w ocenie Sądu - nie jest tożsama z nieruchomością objętą żądaniem pozwu. Sąd wskazał ponadto, że powódka nie wykazała, iżby na spornej nieruchomości znajdował się w dniu 1 września 1939 r. [...] albo synagoga, bądź też by w dniu 11 maja 1997 r. znajdowały się na niej budynki stanowiące uprzednio siedzibę [...], budynki służące uprzednio celom kultu religijnego, działalności

oświatowo-wychowawczej lub charytatywno- opiekuńczej. Powódka nie wykazała też tych faktów co do budynków na nieruchomości przy ul. P. [...].

Sąd Apelacyjny w [...] oddalił apelację powódki wyrokiem z dnia 26 lipca 2018 r., po dokonaniu częściowo odmiennych ustaleń faktycznych.

Sąd drugiej instancji zaakceptował niekwestionowaną część stanu faktycznego przyjętego przez Sąd Okręgowy i uzupełnił je własnymi ustaleniami przyjmując ostatecznie za podstawę rozstrzygnięcia następujące okoliczności: W dniu 23 października 1933 r. wprowadzono statut Szpitala [...] w B., zlokalizowanego przy ul. J. [...]. W § 6 do użytku szpitala przeznaczony został majątek m. in. w postaci mieszkalnego parterowego budynku przeznaczonego na mieszkanie dozorczy, kostnicę i drwalkę. W § 13 wskazano, że środki na utrzymanie i prowadzenia Szpitala pochodzą z opłat za utrzymanie i leczenie chorych, z subwencji miasta B., z dochodów z domu ofiarowanego na rzecz Szpitala, z subwencji [...] w B. W § 27 określone zostały opłaty za leczenie i pobyt w Szpitalu.

Budżet [...] w B. w 1934 r. przewidywał dochody Szpitala [...] z domu (legatu) ul. P. 24 - 4500 zł, z opłat za leczenie - 1500 zł, z subwencji zarządu - 4000 zł, z różnych ofiar - 2500 zł. Wykonanie budżetu po stronie wpływów wyglądało następująco: z domu P. 24 - 2252 zł, z opłat za leczenie - 842 zł, z subwencji zarządu- 3844 zł, z różnych ofiar - 644 zł. W 1935 r. przewidziano dochody z domu P. 24 - 4000 zł (z czego 1000 zł na remont szpitala), z opłat za leczenie - 1000 zł, subwencja zarządu - 4000 zł, z różnych ofiar - 1000 zł.

Przed dniem 23 kwietnia 1938 r. miała miejsce przebudowa budynku na nieruchomości przy ul. [...]. Budynek został podwyższony o jedno piętro i od tego dnia w budynku mieściła się apteka, stanowiąca własność M. P. W akcie notarialnym z 23 kwietnia 1938 r. zawarto informację, że nieruchomość przy ulicy (...) stanowi własność Gminy (...).

We wniosku z dnia 20 stycznia 1959 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w L. wniosło o wydanie postanowienia stwierdzającego, że Skarb Państwa nabył własność nieruchomości przy ul. (...), która została opisana jako plac o powierzchni 740 m², zabudowany piętrowym domem murowanym od ul. (...) i piętrowym domem murowanym od ulicy (...) Z dołączonego zaświadczenia

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w B. wynikało, że pod zarządem Miejskiego Zarządu Budynków Mieszkalnych znajduje się nieruchomość opuszczona w B. przy ulicy (...) , pozostała po (...) Gminie Wyznaniowej. Postępowanie toczyło się z udziałem kuratora ustanowionego dla (...) Gminy Wyznaniowej w B., która była jego uczestnikiem. Kurator nie uznał roszczeń Skarbu Państwa. W postanowieniu z dnia 22 kwietnia 1959 r. Sąd Powiatowy w B. stwierdził nabycie własności nieruchomości wskazanej we wniosku przez Skarb Państwa w drodze przedawnienia (zasiedzenia) na podstawie art. 34 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich. Następnie postanowieniem z dnia 24 maja 1960 r. Sąd Powiatowy w B. postanowił urządzić zbiór dokumentów dla tej nieruchomości. Budynki i nieruchomość - co można stwierdzić na podstawie wypisu z rejestru gruntów oraz mapy - usytuowane są aktualnie na nieruchomości znajdującej się przy ul. (...), której własność przysługuje Z. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w B. Nieruchomość przedwojenna i współczesna nie mają identycznych granic, co jest skutkiem jej powiększenia kosztem nieruchomości sąsiedniej. Komunalizację nieruchomości stwierdził Wojewoda B. w decyzji z dnia 15 listopada 1994 r.

Według ustaleń Sądu Okręgowego na nieruchomości, która w dniu 1 września 1939 r. była własnością Gminy (...) , nie znajdował się przed 1939 r. cmentarz żydowski ani synagoga. W dniu 11 maja 1997 r. nie znajdowały się też na niej budynki stanowiące uprzednio siedzibę gminy żydowskiej, ani budynki służące wcześniej celom kultu religijnego, działalności oświatowo- wychowawczej i charytatywno-opiekuńczej.

Sąd Apelacyjny wskazał, że postępowaniem regulacyjnym unormowanym w art. 30 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej zostały objęte dwie kategorie nieruchomości:

1) nieruchomości, na których w dniu 1 września 1939 r. znajdowały się cmentarze i synagogi,

2) nieruchomości, na których w dniu wejścia w życie ustawy, tj. w dniu 11 maja 1997 r., znajdowały się budynki stanowiące siedziby gmin żydowskich oraz budynki służące celom kultu religijnego, działalności oświatowo-wychowawczej

i charytatywno-opiekuńczej. Objęcie obu tych kategorii nieruchomości postępowaniem regulacyjnym zostało uzależnione od wykazania, że w dniu 1 września 1939 r. nieruchomości te były własnością gmin żydowskich lub innych wyznaniowych żydowskich osób prawnych, a ponadto - że zostały przejęte przez Państwo.

Sąd Apelacyjny podsumował, że powódka wykazała, iż przedwojenna nieruchomość objęta pozwem (o pow. 740 m²), położona według stanu z 1 września 1939 r. przy ulicy (...), stanowi teraz część działki nr (...) o powierzchni 910 m², która według aktualnej numeracji znajduje się przy ulicy (...). Wniosek taki wyprowadził porównując mapy i widoczne na nich działki rozciągnięte pomiędzy ulicami (...) i (...) oraz sąsiednią działkę, zabudowaną charakterystycznym budynkiem, graniczącą z ulicami (...), (...) i (...). Powódka dowiodła też, że nieruchomość została przejęta przez Skarb Państwa, jak też - mimo że ten fakt był kwestionowany - iż w dniu 1 września 1939 r. była własnością Gminy (...) w B. Ten ostatni fakt wynika z treści dokumentów urzędowych - postanowienia Sądu Powiatowego w B. z dnia 22 kwietnia 1959 r., aktu notarialnego z dnia 23 kwietnia 1938 r. i przedwojennych map.

Sąd Apelacyjny uznał jednak, że powódka nie udowodniła, aby w dniu 11 maja 1997 r. na nieruchomości znajdowały się budynki stanowiące siedzibę gminy żydowskiej, budynki służące celom kultu religijnego, działalności oświatowo-wychowawczej bądź charytatywno-opiekuńczej. Ocenił, że Szpital (...) prowadził odpłatną działalność leczniczą i nie ma dowodów pozwalających przyjąć, że była to działalność charytatywno-opiekuńcza, skoro miał kilka źródeł finansowania. Fakt przekazywania na potrzeby szpitala dochodów z jednego z dwóch budynków położnych na spornej nieruchomości nie przesądza o tym, że budynek, z którego płynęły dochody zasilające budżet szpitala, służył celom działalności charytatywno-opiekuńczej, w szczególności - żeby znajdował się w strukturze organizacyjnej szpitala.

Sąd Apelacyjny wyłożył termin „służące” użyty w art. 30 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. w zwrocie „budynki służące uprzednio celom kultu religijnego, działalności oświatowo-wychowawczej i charytatywno-opiekuńczej”

w sposób ścisły, oznaczający bezpośrednio wykorzystywanie budynku na określone w tym przepisie cele - charakterystyczne dla danej osoby prawnej i wyraźnie określone w jej statucie. Oceniał, że sporna nieruchomości nie realizowała celów przewidzianych we wskazanym przepisie, wobec czego powództwo nie było uzasadnione.

Powódka wniosła skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego. Zaskarżyła go w całości, opierając skargę na podstawie naruszenia prawa materialnego. Zarzuciła niewłaściwe zastosowanie art. 30 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r., wyrażające się wadliwym uznaniem, że ustalony stan faktyczny nie wypełnia hipotezy normy prawnej zawartej w tym przepisie, ponieważ prowadzenie szpitala nie stanowiło działalności charytatywno-opiekuńczej, gdyż wprawdzie pobierane były opłaty za leczenie, jednakże nie wystarczały na pokrycie kosztów jego działalności. Prowadzenie szpitala nie przynosiło zysku. Powódka zakwestionowała także prawidłowość wykładni tego samego przepisu, jako wynikającą z wadliwej, zbyt wąskiej interpretacji terminu „służące” w zwrocie „budynki służące uprzednio celom kultu religijnego, działalności oświatowo-wychowawczej i charytatywno-opiekuńczej”. Jej zdaniem budynek dostarczający funduszy na finansowanie działalności szpitala służył prowadzeniu tego szpitala.

We wnioskach skarżąca domagała się uchylenia w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...) (lub innemu sądowi równorzędnemu) oraz zasądzenia od pozwanych na jej rzecz kosztów procesu wg. norm przepisanych.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną obydwójce pozwani wniesli o jej oddalenie i o zasądzenie na ich rzecz zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarżąca Gmina podważa prawidłowość wykładni i stosowania art. 30 ust.1 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. - każdą z form naruszenia prawa materialnego łącząc z innym elementem przepisu.

Błąd wykładni upatruje w zbyt wąskim rozumieniu pojęcia „służący”, a ściśle „budynek służący uprzednio celom działalności charytatywno-opiekuńczej”. Termin ten Sąd Apelacyjny zinterpretował jako oznaczający bezpośrednio

wykorzystywanie budynku na cele wskazane w art. 30 ust.1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r., charakterystyczne dla danej osoby prawnej i określone w jej statucie. Natomiast zdaniem skarżącej należy zastosować szersze rozumienie tego terminu, uzasadnione jego znaczeniem w języku polskim i potwierdzone rozróżnieniem w powołanym przepisie pojęcia „służący” od pojęcia „stanowiący”, którego ustawodawca użył określając podlegające postępowaniu regulacyjnemu nieruchomości mieszczące siedziby gmin żydowskich. Skarżąca powołała się także na dopuszczający szerszą interpretację pogląd wyrażony przez sąd pierwszej instancji w sprawie rozpoznawanej przez Sąd Najwyższy i zakończonej wyrokiem z dnia 9 lutego 2007 r., III CSK 411/06 (OSNC 2008/1/9).

Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. w art. 30 kształtuje uprawnienie gmin żydowskich oraz Związku Gmin Wyznaniowych (...) do domagania się przeniesienia na nie własności niektórych, ściśle określonych nieruchomości stanowiących w przeszłości własność gmin żydowskich lub innych wyznaniowych osób prawnych, działających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a następnie przejętych przez Państwo. Stan własności istniejący w dniu 1 września 1939 r. stanowi wyłączną przesłankę w odniesieniu do nieruchomości, na których znajdowały się - do wybuchu drugiej wojny światowej - cmentarze żydowskie i synagogi. Natomiast jeśli chodzi o inne nieruchomości stanowiące w dniu wybuchy drugiej wojny światowej własność podmiotów wyznaniowych – uprawnienie uzależnione jest od ówczesnego przeznaczenia znajdujących się na tych nieruchomościach budynków i powiązane z wymaganiem, aby budynki te nadal znajdowały się na nieruchomości, a więc aby się zachowały do dnia wejście w życie ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. Wymienione w art. 30 ust. 1 pkt 2 tej ustawy przeznaczenie budynków, które uzasadniało uwzględnienie wniosku regulacyjnego, ograniczone było do budynków, które stanowiły uprzednio siedziby gmin żydowskich oraz budynków, które uprzednio służyły celom kultu religijnego, działalności oświatowo-wychowawczej i charytatywno-opiekuńczej. Powódka przypisuje duże znaczenie rozróżnieniu pomiędzy budynkami, które uprzednio „stanowiły siedzibę”, a tymi, które „służyły celom” uznając, że w tym drugim wypadku powiązanie pomiędzy budynkiem a wskazanym w ustawie celem nie musi być bezpośrednie. Nie chodziłoby więc tylko o budynki, w których cel ten był

bezpośrednio realizowany, ale także o powiązane pośrednio, np. w ten sposób, że dochody z nich zasilają budżet takiej działalności. Rzeczywiście taki pogląd przyjęły Sądy Okręgowy i Apelacyjny w (...) w sprawie III CSK 411/06. Sąd Najwyższy nie wypowiedział się w tej kwestii wyrokując w powyższej sprawie, ponieważ uznał, że sporna nieruchomość nie stanowiła własności wyznaniowej żydowskiej osoby prawnej. Argumenty wywodzone z użycia odmiennych czasowników w odniesieniu do siedzib gmin żydowskich i do budynków służących celom kultu religijnego, działalności oświatowo-wychowawczej i charytatywno-opiekuńczej nie są przekonujące. Określenie „budynki stanowiące siedzibę gminy żydowskiej” nie odwoływało się do celu wykorzystania, lecz jednoznacznie precyzowało podmiot, do którego budynek poprzednio należał i funkcję, jaką pełnił. Natomiast inne budynki wymienione w art. 30 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. indywidualizował jedynie cel jakiemu służyły, przepis nie wskazywał natomiast podmiotów, które ten cel realizowały ani form, w jakich realizacja następowała, poprzestając na sprecyzowaniu kto winien być w dniu 1 września 1939 r. właścicielem takiej nieruchomości. Niemniej jednak - wbrew temu co wskazuje powódka - językowe rozumienie pojęcia „służyć określone mu celowi” odniesione do przedmiotu oznacza „używanie tego przedmiotu do czegoś” (por. internetowy słownik języka polskiego PWN), w sensie jego faktycznego wykorzystywania. Używanie budynku na cele charytatywno-opiekuńcze rozumieć więc należy, jako ulokowanie w nim takiej działalności wraz z niezbędnym zapleczem technicznym i obsługowym. Przeznaczanie dochodów z budynku na podstawie legatu na finansowanie określonej działalności oznacza jedynie, że dochody przynoszone przez budynek zasilają budżet szpitala i to one służyły prowadzonej w szpitalu działalności, a nie sam budynek, ten bowiem nie był użytkowany do prowadzenia działalności leczniczej - w tym wypadku szpitala żydowskiego; nie wchodził w skład zabudowań szpitalnych, nie mieściły się w nim pomieszczenia pomocnicze szpitala (kuchnia, pralnia, apteka szpitalna i.t.p.). Gdyby rozumieć służenie przez budynek określonym celom tak, jak chciałaby powódka, to należałoby przyjąć, że każdy budynek stanowiący własność gminy żydowskiej, który przynosił budżetowi gminy dochody, służyłby celom wskazanym w art. 30 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r., jeżeli którykolwiek z tych

celów był finansowany z budżetu tej gminy. Sposób skonstruowania ustawy z dnia 20 lutego 1997 r., oparty na enumeratywnym wskazaniu w art. 30 nieruchomości, które zostały objęte postępowaniem regulacyjnym, przez odwołanie się do funkcji znajdujących się na nich budynków, połączone z wymaganiem, by budynki te przetrwały wojnę i ponad 50-siąt powojennych lat, przemawia przeciwko stosowaniu szerokiej wykładni art. 30 ust. 1 pkt 2 omawianej ustawy.

Natomiast zgodzić się należy ze skarżącą, że prowadzenie szpitala przez gminę stanowiło przejaw działalności charytatywno-opiekuńczej. Szpital niewątpliwie świadczył opiekę i pomoc medyczną, a odpłatność - co wynikało z ustaleń Sądu poczynionych na podstawie budżetu gminy (...) - skalkulowana była na poziomie, który powodował, że tylko w niewielkiej części pokrywała koszty prowadzenia placówki leczniczej. Nawet więc bez odwoływania się do pieczołowicie wyszukanych przez powódkę aktów prawnych potwierdzających, że szpitale prowadzone przez związki wyznaniowe zaliczane są do działalności charytatywno-opiekuńczej stwierdzić należy, iż utrzymywanie przez gminę (...) (...) Szpitala w B. ze środków własnych i pomocy darczyńców (w tym ustanowionych legatów), spełniało wymagania działalności charytatywno-opiekuńczej, przewidzianej w art. 30 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 września 1997 r.

Skarga kasacyjna podlega jednak oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., ponieważ nie została spełniona przesłanka, by budynek na nieruchomości stanowiącej własność gminy (...) w dniu 1 września 1939 r. był wówczas używany do celów związanych z prowadzeniem tego szpitala.

Z przytoczonych względów skarga kasacyjna została oddalona na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego wynika z postanowień art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1, art. 98 § 1 i 3 oraz art. 99 k.p.c., a ich wysokość z § 2 pkt 7, § 10 ust. 4 pkt 2 i § 15 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz. U. z 2015 r., poz. 1800 ze zm.).

jw